

Nr 42

Av herrar **Carlshamre** och **Nordgren**, *angående finansieringen av vuxenutbildningen.*

(Lika lydande med motion nr 25 i Första kammaren)

I årets finansplan nämner finansministern en genomgripande reform av vuxenutbildningen som en av de reformer som bör tillmätas en särskilt hög prioritet. Gymnasieutredningen har i sitt betänkande (SOU 1965: 60) framlagt vissa beräkningar och förslag i denna fråga. Även yrkesskoleberedningen har haft att pröva vissa frågor på vuxenutbildningens område. Därutöver har arbetsmarknadsutredningen behandlat den del av vuxenutbildningen, som sker direkt inom näringslivet, samt den omskolnings- och fortbildningsverksamhet som bedrivs av arbetsmarknadsverket i samarbete med skolöverstyrelsen eller med andra huvudmän.

Inom ett område av stor betydelse i sammanhanget har något utredningsarbete ännu ej påbörjats, nämligen i frågan om studiesocialt stöd till de grupper av vuxenstuderande som faller inom gymnasieutredningens och yrkesskoleberedningens arbetsområden. I den riksdagsdebatt som föregick 1964 års beslut om studiestöd på vuxenutbildningsområdet yttrade departementschefen:

De studiesociala frågorna bör även i fortsättningen stå på dagordningen, och redan nu skymtar förbättringar som bör genomföras i en framtid. Jag tänker då bl. a. på behovet av en omprövning av de studiesociala förmånerna inom vuxenutbildningen. Denna fråga bör tas upp så snart pågående utredningsarbete om vuxenutbildningens framtid avslutats.

Vi avser inte att föregripa ännu ej avslutat eller redovisat utredningsarbete och nu ta upp frågan om vuxenutbildningen i hela dess vidd. Däremot vill vi peka på vikten av att utredningsarbetet i slutskedet samordnas eller tidsplaneras så, att det blir möjligt att ta ställning till hela materialet samtidigt. I detta material bör, enligt vår mening, även ingå underlag för bedömning av de studiesociala frågorna. Av de anspråk på resursanvisning i olika former som vuxenutbildningen kommer att ställa faller sannolikt en mycket betydande del just inom det studiesociala området. Det kan därför visa sig nödvändigt att kunna bedöma även dessa behov för att kunna avgöra i vilken omfattning och i vilken takt organisationen för vuxenutbildning bör och kan utbyggas.

Härtill kommer att nu gällande regler om studiestöd långt ifrån är väl

avpassade efter just de vuxenstuderandes behov och förhållanden, varför det är angeläget att reformer på detta område inte skjuts onödigt långt på framtiden.

Bestämmelser om studiesocialt stöd åt vuxna studerande vid gymnasiala skolformer finns meddelade dels i studiehjälpsreglementet 1964:402 samt i tillämpningsbestämmelser till detta reglemente (1964:502), dels i kungörelsen 1964:480 angående brevskestipendier.

Beroende på den studerandes ålder och vid vilken skolform studierna bedrivs kan det studiesociala stödet utgå i någon av följande former:

1. *Studiebidrag med tillägg.* Utgår till den som börjat studierna före det år under vilket han fyller 21 år. Studiebidraget utgör 75 kronor i månaden men kan genom olika tillägg höjas till sammanlagt 325 kronor.

2. *Förhöjt studiebidrag.* Utgår med 175 kronor per månad till den som under det kalenderår studierna börjat fyllt 21 år.

3. *Vuxenutbildningsbidrag.* Detta bidrag är behovsprövat och kan utgå med högst 2 000 kronor för gymnasiestudier och högst 1 000 för andra studier. Vuxenutbildningsbidrag lämnas vid studiernas slutskede och må ej utgå för tid, då den studerande uppbär studiebidrag eller förhöjt studiebidrag.

4. *Studielån* med högst 5 000 kronor för läsår. Studielån beviljas efter behovsprövning.

5. *Brevskolestipendier*, som utgår efter behovsprövning. Sådant stipendium kan för läsår räknat utgå med dels högst 300 kronor för brevskestudier med real- eller gymnasieexamen som mål, dels högst 450 kronor för studier vid enskild skola i förening med brevskeleundervisning med real- eller ingenjörsexamen som mål. Under det sista året av studierna kan stipendium utgå med högst 600 kronor till elev som deltager i preparandkurs vid brevskola.

Av ovanstående stödformer är de båda förstnämnda förbehållna vuxna som bedriver s.k. heltidsstudier.

Utän att ställa preciserade förslag vill vi här anföra några synpunkter på frågan om studiestöd till vuxenstuderande, som enligt vår uppfattning bör beaktas av den av oss föreslagna utredningen.

Framför allt kan det heltidskriterium för rätt till studieförmåner som uppställdes 1964 inte sägas vara en lämplig och rättvis kvalifikationsgrund. Gymnasieutredningen berör ett av skälen härför då man framhåller att det »vid avvägningen av stödet bör eftersträvas, att den vuxne får möjlighet till och kan intresseras för deltidsstudier. Med hänsyn till arbetskraftsläget i vårt land inom överblickbar tid synes det angeläget, att man söker undvika en konstruktion, som ger den vuxne förvärsarbetande särskild anledning att välja heltidsstudier.» Härutöver kan anföras att den vuxnes

försörjningssituation i de flesta fall torde omöjliggöra studier på heltid under längre tidsperioder, även under förutsättning av en förhållandevis kraftig utbyggnad av nuvarande studieförmåner.

För avgränsning av studiefinansieringssystemet är det nödvändigt att komma fram till en väl avvägd definition av begreppet vuxenutbildning. En bindning till bestämda studieformer eller till att den studerande ägnar en viss, fastslagen del av sin tid åt studier torde därvid knappast vara ändamålsenlig. Mer relevant är måhända en adekvat bestämning av begreppet målinriktade studier.

Den, som på grund av stor försörjningsbörda eller av andra skäl — t.ex. god tillgång på deltidsarbete och möjligheter till deltidsstudier på hemorten — finner det lämpligast att ägna sig åt studier parallellt med viss yrkesverksamhet, stimuleras knappast härtill av nuvarande bestämmelser t. ex. på studielånesidan. Praxis tillåter ett s. k. »fribelegg» om 4 000 kronor. Om årsinkomsten överstiger nämnda belegg reduceras lånemöjligheterna för att helt upphöra vid en inkomst uppgående till mellan 12 000 och 13 000 kronor. I förekommande fall tas i samband med långivningen även hänsyn till makans/makens inkomst, vilket ytterligare medverkar till att begränsa den vuxenstuderandes lånemöjligheter.

Ett studiefinansieringssystem på vuxenutbildningsområdet bör enligt vår mening vara ägnat att underlätta för den studerande att på en inte alltför kraftigt förändrad levnadsstandardnivå fullfölja studierna på ett tillfredsställande sätt. Många faktorer bidrar emellertid till att vuxenstudier för närvarande medför en oundviklig sänkning av vederbörandes levnadsstandard. Anledningen härtill torde inte i första hand vara direkta studiekostnader utan är snarare att finna i det inkomstbortfall som uppstår.

I detta sammanhang vill vi, fortfarande utan att ställa några preciserade förslag, erinra om synpunkter som aktualiserades i motionerna I: 813 och II: 997 till 1964 års riksdag i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 138 angående studiesocialt stöd till studerande ungdom. De principiella värderingar som återfinns i dessa motioner, vilka ytterst grundar sig på uppfattningen att studiekostnader är jämförbara med investeringskostnader, anser vi i hög grad äga giltighet på vuxenutbildningens område. Utgår man från ett sådant betraktelsesätt kommer studielånet att framstå som den naturliga formen för stöd till vuxenstuderande. Då vill vi emellertid erinra om vad som i nämnda motioner 1964 anfördes rörande studielån:

— — — Enligt vår mening bör all behovsprövning i samband med erhållandet av studielån slopas. I motsats till departementschefen kan vi således ej tillstyrka att behovsprövning med hänsyn till den egna eller makens ekonomi skall bibehållas. Den enda prövning som i detta sammanhang bör förekomma är en prövning i förhållande till studieresultat, där statsstipendienämndernas praxis bör vara vägledande. Departementschefen framhåller

riskerna för »skeninskrivningar» ifall ifrågavarande behovsprövning slopas. Dessa risker kan emellertid aldrig helt elimineras genom att vissa kategorier utestängs från detta kreditsystem. Däremot är många orättvisor behäftade med ifrågavarande behovsprövning. Särskilt orimligt förefaller det att inkomsten hos den icke studerande maken i detta sammanhang skall verka diskvalificerande. Att en studerande som på grund av stor kapacitet och energi och kanske under betydande uppoffringar kan bedriva studier parallellt med yrkesarbete skall »bestraffas» på så sätt att möjligheterna att erhålla studielån går förlorade är ett annat exempel på de orimligheter som är förknippade med en behovsprövning som den i propositionen föreslagna ———.

Även frågan om lånebeloppets avgränsning bör bli föremål för prövning. Därvid bör uppmärksammas den i nämnda motioner presenterade uppfattningen om att skuldsättningens storlek i princip bör bedömas och avvägas av låntagaren och inte av samhället. Denna åsikt äger än större giltighet inom vuxenutbildningen, där låntagarna i allmänhet utgörs av personer med förhållandevis stor ekonomisk erfarenhet och ansvarskänsla. Mot bakgrunden härav kan det ifrågasättas om någon generell lånegräns över huvud taget skulle behöva sättas.

Ett tänkbart alternativ härtill vore att de befintliga kreditinstituten finge i uppdrag att ombesörja kreditprövningen efter vanliga räntabilitets- och kreditvärderingsgrunder och tillhandahålla statligt garanterade låne-medel.

Ett sådant system kunde skapa förutsättningar för en kreditgivning, där låntagarens faktiska behov blev tillgodosedda i förhållandevis stor utsträckning. De vuxenstuderandes levnadsvillkor uppvisar ett starkt varierande mönster, vilket ytterligare talar för att generaliseringar på studiefinansieringsområdet bör undvikas.

Om det, inte minst av rättviseskäl, skulle befinnas påkallat att för de vuxenstuderandes del konstruera något slags motsvarighet till de studiebidrag som utgår inom ungdomsutbildningen, så är det av naturliga skäl nödvändigt att denna icke återbetalningspliktiga förmån utges efter studiernas avslutning, t. ex. i form av avskrivning på utgivna studielån.

Vi delar den i finansplanen framförda åsikten att en reform av vuxenutbildningen bör tillmätas prioritet. Därför bör den av oss önskade utredningen genomföras skyndsamt. I nuvarande ansträngda situation på arbetsmarknaden kan vuxenutbildningen ge lättnad genom att slussa människor fram till sysselsättningar där de kan göra den effektivaste insatsen. Väl utbyggda möjligheter till fortbildning och vidareutbildning kan vidare motverka att inaktuell utbildning hos stora folkgrupper stör och försenar samhällsutvecklingen.

Även för många enskilda är en utbyggnad av vuxenutbildningen en angelägen och brådskande reform. Inte minst gäller detta den stora grupp som

gymnasieutredningen benämner »utbildningsreserven», alltså de vuxna som av sociala, ekonomiska eller geografiska skäl varit utestängda från möjligheter till utbildning i ungdomsåren. Men även för dagens och framtidens ungdom är vuxenutbildningen av betydelse. Uppenbarligen är det för många svårt att redan i grundskolan träffa vad som uppfattas som livsavgörande val av utbildningsväg och levnadsbana. Erfarenheten visar redan att många väljer de studievägar som bedöms ge den vidaste valmöjligheten vid en senare tidpunkt — främst de klart teoretiska vägarna — även om fallenhet och intresse kanske skulle tala för ett annat val. Vetskapen om att en väl utbyggd vuxenutbildning finns att tillgå skulle på ett måhända välgörande sätt kunna avdramatisera det första studievalet, och även den som helst vill gå direkt från grundskolan till yrkeslivet skulle kunna göra detta i medvetande om att valmöjligheterna vid en senare tidpunkt därmed inte alltför mycket begränsats.

Med hänvisning till det anförda hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa

a) om skyndsamt utredning och förslag rörande utformningen av ett studiefinansieringssystem för vuxenstudierande med beaktande av de i motionerna anförda synpunkterna;

b) om att den under a) föreslagna utredningen och övriga utredningar på vuxenutbildningens område samordnas på sådant sätt, att det blir möjligt att i ett sammanhang ta ställning till hela frågan om reformering av vuxenutbildningen.

Stockholm den 13 januari 1966

Nils Carlshamre

Hans Nordgren
